

STIVEN KING HAYOTI VA IJODI TADQIQOTCHILAR NAZARIDA

N.B. Nuriddinova

SamDCHTI mustaqil izlanuvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada mashhur triller, qo'rquv, fantastika, mistika janrlarida ijod qilayotgan amerikalik yozuvchi Stiven King ijodiga doir tadqiq qilingan ishlar va yozuvchi ijodi o'rganilgan.

Kalit so'zlar: fantastika, asar, janr, ijod, dahshat, ilmiy fantastika, voqelik.

Stiven King 1947-yilning 21-sentyabrda Amerikaning Portlend shahrida tug'ilgan. Bu amerikalik buyuk yozuvchi dahshatlar, triller, qo'rquv, fantastika, mistika janrlarida ijod qiladi. Ushbu yozuvchi "dahshatlar qirolii" deb tan olingan. Stiven Kingning quyidagi asarlari ekranlashtirilgan: "Kerri", "O'lik hudud", "Nur", "Kristina", "Kujo", "Uy hayvonlari qabristoni", "Uyquda yuruvchilar", "Bo'ri-odam davri".

Stiven King asarlari butun dunyodagi eng ko'p o'qiladigan ijod namunalaridan biri hisoblanadi, u yuqori darajada keng omma orasida mashhurlikka erishdi. "Odatda, uning mashhurligini ta'minlaydigan omillar orasida quyidagilar ajralib turadi: u gotika an'alarini meros qilib oldi, fantastika imkoniyatini yaxshi tushundi, o'quvchilarga murakkab syujet va tilni yuklamadi, yozuvchilar orasida u eng boy tasavvurga egasi sanaladi, u tasvirlagan voqealarda kitobxon o'zini ko'radi" [11, c. 8-9].

Akademik I.Sulton "... badiiy asar qahramonining ta'sir kuchi – ularning ijobiy yoki salbiy bo'lishida emas, balki bu qahramonlarning hayotiylikida, ya'ni hayot haqiqatiga mosligidadir. Faqat hayotiy obrazgina o'quvchini ishontirish va hayajonga sola biladi", – deb yozadi [9].

Ushbu fikrga qo'shilgan holda shuni ta'kidlash mumkinki, qisman bo'lsada salbiy obrazlar taqdiri kitobxon tomonidan kamiroq hayajonga sabab bo'ladi.

Ilmiy fantastika bu – alq bovar qilmas, g'ayritabiiy qobiliyatlar, o'zga sayyoraliklar, parallel koinotlar, kosmosga sayohat, kelajakdagi ilm-fan va ilg'or texnologiyalar kabi tasavvuriy, ammo ba'zan haqiqatdan yiroq, ba'zida esa ishonarli mazmunga ega fantastika janri hisoblanadi.

Ilmiy fantastikaning yana bir maqsadi ilmiy yangiliklar, innovatsiyalar natijalarini tadqiq etib, ularni adabiy tushunchalar bilan ifodalashdir. Ilmiy fantastikani mualliflar shaxsiyat, xohish, axloq va ijtimoiy tuzilma kabi falsafiy g'oyalarni muhokama qilishda bir vosita sifatida ishlatgan. Stiven King ham fantastika va ilmiy fantastika janrida asarlar yozgan, bu asarlari tez o'z kitobxonlariga ega bo'lgan.

Stiven Kingning mashhurligi sabablarini tushunishga harakat qilgan, tanqidchi Burnet Lin Bosking yozishicha, uning asarlari hech bo'lmaganda kitoblarini ochmagunimizcha, aynan o'zimizni va biz ishonmoqchi bo'lgan dunyomizni aks ettiradi [14, p. 211]. Uning asarlari butun hayoti davomida insonning azob-uqubatlari va xo'rliklari tasvirini chizadi. Shu bilan birga, u axloqiy poklanishni taklif qiladi va qahramonlarga taqdiri tanlash imkoniyatini qoldiradi. Albatta, bu tanlov ularning axloqiga bog'liq va shuning uchun ham yozuvchini shu joydan boshlab o'z qahramonlarining psixologiyasiga katta e'tibor qaratishga undaydi. Yozuvchi uchun quyidagi tushunchalar muhimdir: sevgi kuchi, axloqiy tanlov va go'ayritabiiylikning mavjudligi. Adibning ko'plab asarlari syujetining asosini insonning go'ayritabiiy imkoniyatlari tashkil etishi bejiz emas. Uning qahramonlari o'z tanlovlarini xohishidagidek qilishadi.

Stiven King turli xil janrlarning elementlarini aralashtiradi: ilmiy fantastika, dahshat, detektiv, fantaziya, tasavvuf. Ba'zan uning asarida grotesk shaklida chizilgan kundalik Amerika voqeligining oddiy rasmini ko'rishingiz mumkin. S. King, albatta, badiiy taxmin va konventsiyaga ega. Dastlab, bu Konventsiya Isaak Asimov yoki Rey Bredberi bilan bir xil deb hisoblangan. Ammo asta-sekin bunday identifikatsiya noto'g'ri ekanligi aniq bo'ldi. Dunyoga mashhur ilmiy fantastika yozuvchilaridan farqli o'laroq, S. King asarlaridagi harakatlar boshqa sayyoralarda emas, balki er yuzida, oddiy odamga yaxshi tanish bo'lgan ma'lum bir joyda sodir bo'ladi. U tasvirlab bergan vaziyatlarning o'zi ham Asimov va Bredberi asarlari sahifalarida ko'rsatilganidan farq qiladi. Ular shunday tuzilganki, konventsiyaga qaramay, o'quvchi sodir bo'layotgan voqelik tuygo'usini tark etmaydi [12].

U Mark Tven, Folkner, O'Konner va boshqalar kabi amerikalik yozuvchilar an'analarning izdoshi. Bir tomondan ushbu yozuvchilar va Stiven Kingning asarlari o'rtasidagi bogo'liqlik, boshqa tomondan, ulardagi muammolarning o'ziga xosligidir.

Albatta, bu uni darhol klassiklar bilan bir qatarga qo'yish mumkin degani emas, lekin shu bilan birga uni e'tiborsiz qoldirib ham bo'lmaydi. Tanqidchi Bernard Gallager haqli ravishda ta'kidlaydi: "Men King Shekspirning o'rnini egallashi mumkin degan fikrni nazarda tutgan emasman, lekin shunga qaramay, men bunday madaniy hodisani o'rganishga loyiq deb bilaman" [15, p. 35].

Maykl Makdowell "The Unexpected and The Inevitable" maqolasi orqali Stiven Kingning texnik usullarini, ayniqsa uning asarlari ritmini ko'rib chiqadi. Shubhasiz, Stiven King o'quvchini zeriktirmaydigan dinamik romanlarning ustasi. Kingning siyosiy, ijtimoiy va axloqiy mavzularidagi asosiy tanqidiy ishlaridan biri Jonatan Devisning "Stiven King's America" asaridir [16]. Devisning fikriga ko'ra, King ijtimoiy munosabatlarga izolyatsiyalanish, begonalashish va axloqiy tanazzulga katta e'tibor beradi.

"Stiven Kingning ismi va uning asarlari uzoq vaqtdan beri ko'plab rus o'quvchilariga tanish bo'lishiga qaramay, uning ijodiga bag'ishlangan uncha ko'p tanqidiy maqolalar va asarlar mavjud emas" [7, 9-bet]. E'tiborga loyiq nashrlar orasida quyidagi maqolalarni ajratib ko'rsatish mumkin: A. Shemyakin "Stiven Kingning sirli romani" [13], A. Zverev "Ikkinchi ko'rish" [18], V. Simonov "Noma'lum Stiven King" [8], A. Medvedev "Noaniq obro'ga ega yozuvchi" [6], L. Varustin "Stiven Kingning hayoliy va haqiqiy tushunchalari" [2], S. Kuznetsov "Katta adabiyot vasvasasi" [5] kabilar.

Tadqiqotchi A. G. Neenilin esa, o'z ishida Stiven King ijodidagi bolalar obrazlariga e'tiborini qaratadi. Belarus adabiyotshunosligida T. E. Komarovskaya [4], Yu.V. Stulov [10], G. A. Artamonov [1] kabi tadqiqotchilar Stiven King ijodi bilan shugo'ullanishgan.

Xulosa qilib aytganda, Stiven Kingning qahramonlari o'z taqdirini o'zlari tanlash imkoniyati kengligida. Yozuvchi ijodining turli jihatlarini tadqiqotlarida tahlil qilgan olimlar barcha janrlardagi asarlari voqealarni grotesk shaklida tasvirlagandek tasavvur uygo'otishini aytadi, ammo uning syujeti, qahramonlari yashayotgan makon boshqa ijodkorlarning fantastik dunyosidan farqli ekanligi kuzatildi. Uning asarlarining mashhurligi dolzarb mavzularga bago'ishlangan, bu kitobxonlarni qiziqtiradi. Asarlarining tili sodda va o'qish qulay, bu esa barcha o'quvchini o'ziga tortadi. Yuqoridagi ishlarni o'rganish shuni ko'rsatadiki, Stiven King ijodi doirasida o'rganilish lozim bo'lgan ko'plab mavzlarga ehtiyoj bor.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Артамонов, Г. А. Творчество Стивена Кинга и массовая литература США : дис. ... канд. филол. наук : 10.01.03 / Г. А. Атамонов. – Минск, 2009. – 163 с.
2. Варустин, Л. Фантастические и реальные прозрения Стивена Кинга / Л. Варустин // Звезда. – 1986. – № 4.
3. Зверев, А. Второе зрение / А. Зверев // Иностран. лит. – 1984. – № 1.
4. Komarovskaja, T. Criteria of mass literature: dispute, short interviews : S. King, P. Benchley = крытэрыі масавай літаратуры: дыспут, бліцінтэв'ю : С. Кінг, П. Бэнчлі / Т. Комаровскаја // Школьны літаратурны вечар. – Мінск, 1992.
5. Кузнецов, С. Соблазн большой литературы / С. Кузнецов // Искусство кино. – 1996. – № 2.
6. Медведев, А. Писатель с двусмысленной репутацией / А. Медведев // Искусство кино. – 1996. – № 2.
7. Ненилин, А. Г. Стивен Кинг и проблема детства в англо-американской литературной традиции : дис. ... канд. филол. наук: 10.01.03 / А. Г. Ненилин. – Самара, 2006. – 187 с.
8. Симонов, В. Неизвестный Стивен Кинг / В. Симонов // Лит. газ. – 1984.
9. Султон И. Адабиёт назарияси. – Т.: Ўқитувчи, 1980. – Б.193.
10. Стулов, Ю.В. Кинг, Стивен Эдвин / Ю.В. Стулов // 100 писателей США / Ю.В. Стулов. – Минск, 1998.
11. Шафиева, У. Н. Единство фантастики и реальности в творчестве Стивена Кинга: дис. ... канд. филол. наук : 10.01.03 / У.Н. Шафиева. – Баку, 2004. – С. 8-9.
12. Шафиева, У. Н. Единство фантастики и реальности в творчестве Стивена Кинга: дис. ... канд. филол. наук : 10.01.03 / У.Н. Шафиева. – Баку, 2004. <https://cheloveknauka.com/edinstvo-fantastiki-i-realnosti-v-tvorchestve-stivena-kinga>.
13. Шемякин, А.М. Мистический роман Стивена Кинга / А.М. Шемякин // Лики массовой литературы США / АН СССР, Ин-т мировой лит.; отв. ред. А.М. Зверев. – М., 1991. – С. 317-335.
14. Bosky B.L. The Mind's A Monkey: Character and Psychology in Stephen King's Recent Fiction. In: Kingdom Of Fear: The World Of Stephen King. Ed. by T. Underwood and Ch. Miller. – New York, New American Library, 1986. – P. 211.
15. Gallagher B.G. Reading Between the Lines: Stephen King and Allegory. In: The Gothic World Of Stephen King: Landscape of Nightmares. Ed. G. Hoppenstand and R. B. Browne, Bowling Green, Ohio, Bowling Green State University Popular Press, 1987. – P. 35.
16. Davis, J. Stephen King's America / J. Davis. – Bowling Green State University Popular Press, 1994. – 185 p.